

РОЗДІЛ 5

ТЕХНОЛОГІЇ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ У ВНЗ

УДК 78.07:378.147

П'ЯТНИЦЬКА-ПОЗДНЯКОВА І. С.

ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНА КОМУНІКАЦІЯ: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС

В статті розкрито художньо-педагогічну комунікацію як феномен культури в сучасному культурологічному знанні. Подано структурний аналіз категорії з метою виокремлення її складових. Окреслено механізми художньо-педагогічної комунікації в контексті пропедевтики вищої школи.

Ключові слова: художньо-педагогічна комунікація, технологічний підхід, пропедевтика освітнього простору.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Поняття «комунікація», «комунікативна культура», «комунікативна діяльність» органічно увійшли в категоріальний апарат педагогіки та отримали своє втілення в теоріях педагогічного спілкування (А.В.Мудрик), педагогічної комунікації (В.Д.Ширшов). У вітчизняній науковій думці спостерігається розчленування понять «спілкування» та «комунікація», на відміну від праць зарубіжних авторів, де питання в термінологічній площині не ставиться. В зарубіжній естетиці всі терміни, що означають взаємодію людей в мистецтві та поза ним, використовуються як взаємозамінні. Термін «комунікація» має англійську етимологію – (communication) від латинського communicare, що означає «перебувати у зв'язку, брати участь, об'єднуватися»,

що є однокореневим поняттям communicate, community, communication. Український відповідник терміна «communication» – роблю загальним, зв'язую, спілкуюся – вживається в значенні повідомлення, зв'язок одного з іншим; спілкування, передача інформації тощо. Ідея єдності, об'єднання, зв'язку зі спільнотою є визначальною для поняття комунікації, що означає співпереживати, ставати духовно близьким, дотримуватися норм співжиття. Комунікація означає встановлення такої єдності за допомогою відповідних форм духовних зв'язків, оскільки тільки розумове єднання може свідчити про єдність думки і справи.

Питання вивчення процесів комунікації (спілкування) у західній науці було поставлено набагато раніше, ніж в українській (чи російсь-

кій). Вже на початку ХХ ст. «бурхливий розвиток преси, що досягла масових тиражів, а також документального й художнього кінематографу, активне впровадження радіо в побут привернули до них увагу, породили переконання, що масмедіа мають неабияку владу над масовими аудиторіями, впливають на суспільну думку, змінюють ставлення та поведінку, нав'язують політичні орієнтації» [5; 27]. Все це призвело до тлумачення кальки англійського слова комунікація як терміна з багатозначною структурою та здебільшого обмеження вживання терміну «спілкування» на позначення процесів масової комунікації.

В 70-х рр ХХ ст. F. Dance в статті про поняття комунікації зафіксував 95 дефініцій і згрупував їх у 15 категорій [18]. Польська дослідниця Н. Walinska de Hackbeil у 1975 р. у своїй праці «Поняття комунікація в американській теорії масової комунікації» зафіксувала понад 200 дефініцій, що віднайшла в американській літературі й виділила в них 18 семантичних (значеневих) категорій. Польський комуніколог Т. Goban-Klas у своєму підручнику «Засоби масової комунікації і масова комунікація» наводить сім типових визначень комунікації [19, 42–43]:

- комунікація як трансмісія (трансляція, передача) інформації, ідей, умінь;
- комунікація як розуміння інших, коли ми прагнемо, щоб нас зрозуміли;
- комунікація як вплив за допомогою знаків і символів на людей;
- комунікація як об'єднання (творення спільноти) за допомогою мови (знаків);
- комунікація як взаємодія за допомогою символів;
- комунікація як обмін значеннями між людьми, які мають спільне в сприйманні, прагненнях і позиціях;
- комунікація як складник суспільного процесу, який виражає групові норми, здійснює громадський контроль, розподіляє ролі, досягає координації зусиль.

Аналізуючи ці визначення, ми дійшли висновку, що це не різні дефініції, які суперечать одна одній, а різні характеристики явища, що розкривають більш глибоке розуміння комунікації. Як зауважує український дослідник комунікації Г. Г. Почепцов, не варто перейматися тим, що існує сотня дефініцій [13;16]. Ідея зв'язку в спілкуванні є домінуючою, що дало підстави так широко вживати термін комунікація – на позначення засобів зв'язку взагалі. З нашої точки зору, комунікація це зумовлений ситуацією й соціально-психологічними особливостями комунікаторів процес встановлення і підтримання контактів між членами певної соціальної групи чи

суспільства в цілому на основі духовного, професійного або іншого єднання учасників комунікації, що відбувається у вигляді взаємопов'язаних інтелектуально-мисленневих та емоційно-вольових актів, опосередкованих мовою й дискретних у часі й просторі, – тобто у вигляді актів мовлення, сприймання та розуміння, що пов'язані з процесами отримання інформації (фактів), їх зберігання, аналізу, переробки, оформлення, висловлення та поширення, сприймання і розуміння, які відбуваються з використанням різних знакових систем (зображень, звуків, жестів, міміка).

В контексті даного наукового дослідження ставиться *мета* розкрити сутність поняття художньо-педагогічна комунікація та зацентрувати увагу на інтегральному понятті художньо-комунікативних процесів в контексті пропедевтики освітнього процесу вищої школи.

Наукові праці в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Серед наукових праць, які вплинули на розробку основних концепцій та положень є сенс виокремити праці М.С.Кагана, Ю.М.Лотмана, Е.А.Орлової, А.Я.Флієра, Т.Адорно, А.Моля, Ю.Хабермаса та інш., де висвітлено концептуальні аспекти теорії комунікації, основні проблеми функціонування художньої інформації в постіндустріальному просторі. Відображення окремих проблем теорії музичної комунікації знайшли своє відображення у працях Б.В.Асаф'єва, Л.А.Мазеля, Є.В.Назайкінського, А.С.Соколова, що дозволили проаналізувати основні комунікативні формати в музичній культурі.

Проблема художньої комунікації має важливе значення для характеристики педагогічної діяльності як комунікативного процесу, що в працях вітчизняних психологів трактується як форма спілкування, що включає інтерактивний та перцептивний компоненти. Досить важливіми для розробки цього наукового напрямку є праці присвячені комунікативним аспектам педагогічної культури, зокрема Грехнева В.С., Магомедова М.А., Мудрик А.В., Синельникова Є.М. та ін., в яких комунікативність розуміється як важлива складова загальної культури педагога, що має прояв в системі професійних якостей. Художня комунікація розуміється як здійснення інтелектуально-творчого взаємозв'язку суб'єктів у процесі передачі художньої інформації, що містить певне відношення до світу, художню концепцію, стійкі ціннісні орієнтації, де художній твір є елементом, завдяки якому відбувається сам процес комунікації. Художня комунікація починається з процесу створення художнього

тексту і подальшого його впливу на аудиторію, тому вивчення художньої комунікації обумовлено розглядом механізмів, що забезпечують творчий процес втілення задуму, і створення твору; духовне присвоєння художніх творів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мистецтво діалогічно за своєю суттю, воно є формою вираження внутрішнього «Я» митця засобом пізнання світу і самовираження автора. Аверинцев С.С. писав: «авторство є в деякому роді авторитет – але авторитет, який оскаржує інші, йому подібні, і оспорений ними, усвідомлено перебуває в стані спору... але триваючого, поки триває буття культури» [1; 122]. Сприйняття поєднує у собі об'єктивне і суб'єктивне начала та за самою своєю суттю є діалогічним, оскільки діалог відбувається не лише під час створення, а й сприйняття. Підтверджує думку вислів філософа Г.В.Ф.Гегеля який вважав, що художній витвір є цілісним, самодостатнім утворенням, відокремленим від об'єкту, але існує не для себе, а для сприйняття його публікою [3]. Саме така спрямованість мистецького твору породжує відповідний імпульс бути зрозумілим. З точки зору М.Бахтіна, почути твір мистецтва означає відчутти світ його творця, але пропустити крізь свій, тому розуміння за своєю суттю вже діалогічно [2]. Отже, мистецтво за своєю суттю діалогічно, оскільки має як процес створення, так і процес сприйняття. Однак бути зрозумілим не означає бути ідентично відтвореним, адже необхідність інтерпретації закладена в самому мистецькому творі.

Ідея діалогу в ХХ ст. стала визначальною в методології гуманітарного знання в цілому, культури – конкретно, мистецтва зокрема, що дозволило виокремити складові художньо-педагогічної комунікації, зокрема:

- *мотиваційно-ціннісний*, завдяки якому відбувається розвиток інтересу до пізнання мистецьких творів, прагнення співучасті в естетичній діяльності, розвиток здібностей до художньо-педагогічної діяльності та вдосконалення педагогічної майстерності;
- *когнітивний*, завдяки якому відбувається збагачення знань під час спілкування з мистецтвом, набуваються знання з психології сприймання та формування художнього сприйняття;
- *творчий*, що має прояв в оригінальному вирішенні педагогічних завдань під час засвоєння мистецьких творів, що дозволяє розвинути творчу фантазію, розвинути асоціативні процеси, емоціональний рівень сприйняття творів мистецтва;
- *процесуально-художній*, що передбачає вміння використовувати набутий багаж художньо-педагогічних знань та вмінь, необхідних

для подальшої ефективної професійної діяльності.

Однією з умов формування особистості є процес формування компонентів художньо-педагогічної спрямованості у всіх видах діяльності. Якщо врахувати розроблений В.О.Кан-Каликом так званий «естетичний блок» можна виокремити різноманітні художньо-педагогічні завдання, а саме: художньо-дослідницькі, художньо-конструктивні, художньо-комунікативні, де кожна з них передбачає конкретний вид діяльності, включеність в які відбувається з урахуванням художньо-педагогічної спрямованості. Отже, під час художньої комунікації виникає художньо-педагогічна задача, творче вирішення якої визначається специфічними особливостями художнього матеріалу та має власний алгоритм вирішення. В процесі вирішення художньо-педагогічних завдань у майбутніх вчителів формуються художньо-педагогічні вміння. Творче завдання – це використання у процесі викладання емоційно-естетичної сили мистецького твору, використання таких прийомів роботи з художнім твором, які дозволяють розвинути особливу увагу до художнього слова, емоційну пам'ять, чутливість до засобів виразності того чи іншого виду мистецтва, розуміння інтонаційного спектру поетичного слова, гармонії єдності форми та змісту в художньому творі, відчуття стилю тощо.

Відповідно до діяльнісного підходу М.С.Кагана існують п'ять видів діяльності, а саме: перетворювальна, пізнавальна, ціннісно-орієнтована, комунікативна та художня. Відповідно до його концепції художня діяльність здатна не лише акумулювати в собі усі види діяльності, але й моделювати підсистему «художнього цілого» що реалізується в художній творчості [9; С.168]. Здатність до художньої творчості закладена в людині на рівні генетичному, а форми спілкування набувають художньої організації.

У працях Л.Н.Столович розглянуто різні моделі художньої діяльності, які дослідниця розглядає в діалектичному контексті: «суб'єкт-об'єкт» – як практична система, та «суб'єкт та особистість» – як соціально-психологічна система [14; С.35–37]. Дослідниця визначає природу творчості на основі інтеграції пізнавальної, перетворюючої, виховної, оцінюючої, комунікативної діяльності, що виникає в «силовому полі» різноманітних суб'єктно-об'єктних та особистісно-суспільних відносин.

У працях С.П.Іванова виокремлено діяльність, в якій «яскраво виявлена творча компонента соціального» [7; С.26.] Зокрема, дослідник

виявляє змістовну складову направленість культури в процесі перевтілення особистісних сторін «суб'єктного існування людини» [7;С.30], тобто художня діяльність суб'єкта усвідомлюється як вид людської діяльності, основною функцією якого є трансляція культурної організації простору людського розвитку. Саме в такому просторі у формі художньої творчості багатолінійно розкривається діяльність особистості, що спрямована на реалізацію суб'єктного потенціалу. Так, у працях А.А.Мелік-Пашаєва, Ю.Б.Алієва, Б.П.Юсова, Л.В.Школяр, Є.Д.Критської, В.Г.Ражникова, А.Н.Малюкова та багатьох інших піднімалися питання взаємодії художньої та педагогічної діяльності. Піднімаючи питання ролі педагога-майстра, педагога-творця, педагога-новатора акцентувалася ідея художнього самого педагогічного процесу, який організується для реалізації як навчально-виховних, так і соціальних завдань, під час яких переосмислюються проблеми змісту сучасного освітянського процесу, де педагогіка та мистецтво служать одній меті. Не лише знання та досвід, а й емоційно-ціннісне відношення до світу є метою художньо-педагогічної діяльності, яв якому мистецтво відіграє ключову роль.

Л.В.Школяр розробляє положення художньої дидактики для музичних дисциплін. Важливим принципом реалізації повноцінної художності автор вважає «вихід на філософсько-категорійний рівень мислення» [16;С.106]. На основі видів діяльності, психологічних закономірностей, філософських та естетичних міркувань відбувалося становлення поняття «художня діяльність», що розумілося як функція мистецтва, багаторівневий творчий процес, що характеризується творенням мистецького продукту (художнього твору), в якому художній образ екстраполювався в єдності суб'єктивного та об'єктивного. Саме в реалізації нових можливостей та створенні усвідомлених реальностей і знаходить вираження змістовно-творчий аспект художньої діяльності людини. Митець прагне знайти відповідні засоби виразності для реалізації художнього задуму, з метою його донести. Естетичне відношення митця має прояв в його суспільній сутності як особистості, який створюючи художній продукт вкладає у зміст та форму модель емоційно-образного пізнання світу, що віддзеркалений в емоційно-концентрованій формі колізій, протиріч, діалектиці процесів навколишньої дійсності. Творчість виступає як предметно-чуттєва діяльність опосередкована словом, рухом, кольором, звуком й т.д., в процесі якої відбувається духовно-матеріальне перевтілення форм зовнішнього світу.

Л.Н.Столович підкреслювала, що процес художньої творчості інтегрує різні види людської діяльності та виокремлювала кілька основних: пізнавальна, перевтілююча, виховна, цінна, комунікативна та ігрова. Вона мотивувала це тим, що митець пізнає взаємозв'язки між особистістю та суспільством відображаючи дійсність в художньому продукті, він трансформує «матеріал життя» в індивідуальну модель художнього твору. Дослідниця акцентувала увагу на тому, що соціальна детермінанта митця впливає на духовний світ особистості під час сприйняття твору мистецтва, а особисто сіть митця представлена своєрідним рухом «духовних характеристик» (думок, почуттів, уяви тощо). Саме завдяки цьому виражається діалектична єдність особистісного й суспільного.

М.С. Каган характеризував художню діяльність інтегративними якостями в прояві логічного та образного, матеріального та духовного, теоретичного та практичного, пізнавального та ціннісного. В його концепції для того, щоби педагогічна діяльність стала умовою для розвитку особистості, необхідно обрати цілеспрямовані педагогічні методи, засновані на взаємопроникненні особливостей художньої творчості та педагогічної діяльності. Зміст та форма організації педагогічного процесу в контексті художньої діяльності перевтілюються в силу специфічних якостей: емоційності, суб'єктивності, асоціативності, діалогічності та ін. Безумовно, перед педагогом стоїть завдання не стільки трансляції знань, скільки створення умов, що сприяють особистісній творчій діяльності особистості.

В сучасній педагогічній науці поняття «комунікація» як обов'язкова умова цілеспрямованої діяльності в галузі передачі знань трактується досить неоднозначно. Вивченню комунікативних компонентів педагогічного процесу присвячено дослідження, автори яких використовують це поняття в різних аспектах. Спектр застосування цього терміну в межах педагогіки достатньо широкий: «комунікація як педагогічна компонента», «комунікації освітнього процесу», «комунікативна практика». Само по собі поняття «комунікація» є предметом міждисциплінарного вивчення цілого ряду наукових дисциплін, таких як лінгвістика, соціологія, культурологія, психологія тощо. Вивчення цього явища з різних позицій дозволить педагогіці отримати комплексну характеристику цього явища в контексті навчального процесу.

Комунікація в педагогічному просторі існує в найрізноманітніших формах, до яких відносяться відрефлексовані наукові ідеї, що знайшли прак-

тичне застосування; твори мистецтва, що на інформативному рівні передають знання та стереотипи поведінки, притаманні певному культурно-історичному періоду. Аксиологічна нейтральність дозволяє використовувати можливості комунікації опановувати нові культурні шари. Мета педагогічної комунікації носить трикомпонентний характер: професійний, особистісний, суспільний. В професійній сфері комунікація передбачає формування ключових освітніх (базисних) компетенцій (адаптивність, результативність, системність й т.д.). В особистісній сфері важливим є становлення особистості, здатної на глибинному, ціннісному рівні підходити до вирішення професійних завдань, що дозволяють розкрити інтелектуально-емоційну складову діяльності, основою якої виступають цінності. В загальній сфері головним завданням є повноцінна соціалізація в суспільстві.

Висновки. Отже, художньо-педагогічна діяльність це насамперед креативний процес взаємодії суб'єктів, особливий вид діяльності, в якому емоційність, образність, суб'єктивність, асоціативність (як форма художнього самовираження) набувають характер організованого цілеспрямованого навчального процесу. Суб'єкти педагогічної діяльності повинні володіти комплексом художньо-педагогічних якостей, що дозволяють організувати та управляти педагогічним процесом, що має прояв у художньому втіленні поставлених завдань, здатності до імпровізації, освоєнні діалогових форм комунікації та оволодінні рефлексивним механізмом творчої діяльності. Отже, мета художньо-педагогічної діяльності педагога полягає у позитивному розвитку потенційно закладених особистісних якостей суб'єкта навчання, що дозволить формувати його новий образ. Для реалізації художньо-педагогічної діяльності необхідно мати уявлення про власні творчі можливості, професійні якості та індивідуальний стиль, здатність до рефлексії, що дозволить зрозуміти та впровади-

ти авторські методики, позбавить шаблону та стереотипів, дозволить здійснити особистісно значущий вплив.

Література

1. Аверинцев, С. С. //Историческая поэтика: Литературные эпохи и типы художественного сознания. — М.: Наследие, 1994. — С. 122
2. Бахтин, М. М. Поэтика Достоевского /М. М. Бахтин. — М.: Наука, 1979. — С.290
3. Гегель, Г.В.Ф. Эстетика: в 4 т. Т.1. /Г. В.Ф. Гегель. — М.: Искусство, 1968. — С.273
4. Дианова В.М. Искусство как форма общения.- Л.: ЛГУ, 1983.- С.16—37.
5. Зернецька О. В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини.- К.: Освіта, 1999.- 351 с.
6. Иконникова Н.К. Современные западные концепции межкультурной коммуникации.- М.: МГУ, 1994,- 168 с.
7. Иванов С.П. Психология художественного действия субъекта. М.:Изд-во Моск. Психолого-социального ин-та, Воронеж, Изд-во НПО МОДЕК, 2002 — 640с.
8. Каган М.С. Человеческая деятельность //Опыт системного анализа. М.Политиздат, 1974. — 328с.
9. Крымский С.Б. Контуры духовности: новые контексты идентификации// Вопросы философии.- 1992,- № 12.1. С.17—29.
10. Лисовец И.М. Искусство как общение Л.: ЛГУ, 1981189 с.
11. Марков Б.В. Коммуникативная природа эстетического действия СПб, 1991 — 136 с.
12. Петров Л.В. Массовая коммуникация и искусство.- Л.: ЛГИТМИК, 1976.- 127 с.
13. Почепцов Г. Г. Теория комунікації.- К.: Видавничий центр «Київський університет», 1999.- 308 с.
14. Столович Л.Н. Жизнь – творчество – человек. М.: Политиздат, 1985. — 415с.
15. Савранский И.Л. Коммуникативно-эстетические функции искусства.- М., 1979,- 231 с.
16. Школяр В.А. Обновление содержания музыкального образования с методической позиции //Опыт исследования проблемы, М: Флинта, 1999 — 88с.
17. Хабермас Ю. Теория коммуникативного действия // Современная западная теоретическая социология.- М.: Наука, 1992,- Т.1.- С.36—205.
18. Dance F. The Concept of Communication // Journal of Communication.- 1970.- # 20.- P. 201—210.
19. Goban-Klas T. Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu.- Warszawa-Krakow: Wydawnictwo naukowe PWN, 1999.- 336 s.

ПЯТНИЦКАЯ И.С.

ХУДОЖЕСТВЕННО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КОММУНИКАЦИЯ: ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЙ ДИСКУРС

Статья раскрывает художественно-педагогическую коммуникацию как феномен в современном культурологическом знании. В статье дан структурный анализ категории с целью выделения ее составляющих. Очерчены механизмы художественно-педагогической коммуникации в контексте прпедевтики высшей школы.

Ключевые слова: художественно-педагогическая коммуникация, технологический подход, прпедевтика образовательного пространства.

PYATNITSKA I. S.

ART AND PEDAGOGICAL COMMUNICATION: TECHNOLOGICAL DISCOURSE

The article reveals the artistic and pedagogical communication as phenomenon in the contemporary cultural knowledge. given the structural analysis of the category in purpose to highlight its components. Outlines the mechanisms of artistic and pedagogical communication in the context of propaedeutics of higher education. The article highlights the artistic and pedagogical activities as a creative process of interaction between actors in which emotion, imagery, subjectivity, the associativity (as a form of artistic expression) take on the character of organized purposeful learning process. The article highlights artistic and educational goals of the teacher, is a potentially positive development of personal qualities embodied subject of training, will help shape its new image. Important components of the artistic and pedagogical communication is a representation of their own creative abilities, professional quality and individual style, capacity for reflection that will understand and implement author methods, get rid of the template stereotypes, will allow for significant personal impact.

Keywords: artistic and pedagogical communication, technological approach, propaedeutics of educational space.

УДК 37.016:78

ФЕДОРИШИН В. І.

м. Київ, Україна

ДІАГНОСТИКА АКМЕОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ КОЛЕКТИВНОГО МУЗИКУВАННЯ

У статті розкривається діагностика акмеологічного розвитку майбутніх учителів музики у процесі колективного музикування. Охарактеризовано поетапний констатувальний процес експериментального дослідження.

Ключові слова: діагностика, майбутній вчитель музики, акмеологічний розвиток, колективне музикування.

Постановка проблеми. Необхідною умовою сучасної акмеологічної освіти є високопрофесійно підготовлений фахівець, тобто особистість, що мислить професійно, творчо, компетентно [1, 33]. Узагальнення проблеми підготовленості майбутнього вчителя музики до фахової діяльності в акмеологічному руслі дозволили нам визначити найбільш характерні ознаки цілісності структурної побудови моделі досліджуваного феномена: інтегральну єдність когнітивно-мотиваційного, фахово-орієнтаційного, комунікативно-поведінкового, проєктивно-корекційного та діяльнісно-творчого компонентів.

Мета статті полягає в розкритті діагностики акмеологічного розвитку студентів інститутів мистецтв у процесі колективного музикування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Завданнями освітнього процесу на сучасному етапі виступають: формування акмеологічного саморозвитку, творчої активності, самостійності та успішності. Базою цих досліджень стали праці таких дослідників, як: Б.Ананьєв, О.Бодальов, Н.Гузій, А.Деркач, В.Зазикін, А.Козир, Є.Климов, Н.Кузьміна, А.Маркова, Г.Падалка, Н.Сінягіна та ін.

З метою вивчення реального стану досліджуваної проблеми на практиці були визначені на-

ступні завдання діагностичного етапу експерименту, а саме: узагальнення досвіду фахової підготовленості майбутніх учителів музики у процесі колективного музикування; вивчення досвіду роботи вчителів музики з керівництва творчими шкільними колективами; визначення ціннісного співвідношення знань та вмінь студентів інститутів мистецтв, які необхідні для ефективного керівництва дитячими колективами; розробка та перевірка методики визначення рівнів фахової підготовленості студентів у акмеологічному руслі до продуктивної діяльності тощо.

Створення структурної моделі виховного процесу, спрямованої на оптимізацію фахової підготовки студентів, спонукало до діагностичного визначення *рівнів* сформованості досліджуваного феномена на основі виділених критеріїв та показників, з урахуванням переліку вимог до фахівців мистецьких спеціальностей, передбачених Державними стандартами вищої школи, методик викладання фахових дисциплін, педагогіки мистецького спрямування.

До констатувального експерименту були залучені студенти музично-педагогічних факультетів III–V курсів, оскільки саме ці роки навчання у ВНЗ характеризуються активним розвитком інтелектуальної сфери особистості студен-